

ФРАНЦУСКИ ПРЕДЛОГ ЗА РЕШАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ СО БУГАРИЈА ОД МАЈ 1917 ГОДИНА

Министерството за надворешни работи на Франција во своите архивски центри во Париз и во Нант ги чува архивските фондови, кои сведочат за активностите на француската дипломатија и за настаните во светот во последните неколку векови. Голем дел од фондовите ги пренесуваат настаните што се случувале на Балканскиот Полуостров и поконкретно во Македонија, која се сметала за мошне значајна провинција на Отоманската Империја. Така, освен што правеле извештаи за трговските врски со Империјата, француските дипломати посветувале големо внимание и на внатрешната состојба на Турција и тоа посебно во нејзиниот европски дел, каде што претежно живеело христијанско население. Многубројните француски дипломатски претставништва на Балканскиот Полуостров овозможувале состојбите да бидат следени од француските дипломати, кои испраќале редовни и детални извештаи за положбата на населението во овие региони.

Документот што го презентираме, со приложена карта на автономна Македонија, се однесува на периодот од Првата светска војна и претставува анализа на позициите на сојузниците на Балканот во 1917 година и за можните исходи од војната. Оваа анализа, насловена „Дали е возможен одвоен мировен договор со Бугарија?“¹ е подготвена од службите на Министерството за надворешни работи во Париз и се наоѓа во Фондот „Конзулат, потоа Легација на Франција во Белград, 1838-1941“², сместен во Дипломатскиот архив на Франција во Нант. Од многубројните документи во фондот „Белград“, кои се однесуваат на состојбите во Македонија, и тоа пред сè во периодот од српската окупација на Вардарска Македонија по Балканските војни и по склучувањето на Букурешкиот мировен договор, Првата светска војна и периодот меѓу двете светски војни, особено внимание заслужуваат документите создадени за време на Првата светска војна, кога сè уште не била дефинитивно одредена судбината на балканските народи и кога учесниците во војната правеле многу комбинации за исходот од војната и за наоѓање конечно решение за да се надмине хроничната нестабилност на Балканскиот Полуостров. Во овој документ, пред

¹ „Une paix séparée avec la Bulgarie est-elle possible?“.

² CADN - Centre des Archives diplomatiques de Nantes, Fond : Consulat puis Légation de France à Belgrade, 1838-1941, article 201.

сè, се анализираат можностите за склучување одвоен мировен договор со Бугарија, со што од една страна би се прекинала директната врска меѓу Германија и Турција и би се ослабеле нивните стратешки позиции, а од друга страна сојузниците би се поврзале директно со Русија и би ги зајакнале своите позиции на Балканскиот Полуостров, со што би се овозможило побрзо завршување на војната. Освен препораките за тоа кои стратешки чекори треба да ги преземат сојузниците за брзо завршување на војната, во овој документ француските аналитичари даваат своја визија за тоа како да се обезбеди траен мир на Балканот. Така, како едно од можните решенија за пацификација на овој немирен регион на југот на Европа се предлага создавање на независна Македонија под покровителство на сојузниците, кои би ја гарантирале сигурноста и почитувањето на човековите права на сите жители на Македонија. „Македонското население, толку измачено во последните дваесет години, со радост би се приспособило на автономија гарантирана од сојузните сили“, тврдат во овој документ аналитичарите од Министерството за надворешни работи на Франција и додаваат дека „жителите на Солун, кои живеат исклучиво од трговија, би биле особено задоволни од ваквото решение, кое ќе овозможи Солун да се претвори во слободно пристаниште за целиот западен дел на Полуостровот“.

Иако за време на одржувањето на мировните конференции по завршувањето на Првата светска војна, не било земено предвид решението за обезбедување траен мир на Балканот преку создавање на независна Македонија, туку напротив, преовладале различните и спротивставени интереси на големите сили на Балканот, овој документ има големо значење како сведоштво за тоа дека европските дипломатии биле свесни за реалната состојба во Македонија и за аспирациите на Македонците за создавање своја независна држава, но и покрај тоа повеќе се грижеле за своите интереси во овој регион отколку за наоѓање вистински решенија за траен мир на Балканот.

8 мај 1917

ДАЛИ Е МОЖЕН ОДВОЕН МИРОВЕН ДОГОВОР СО БУГАРИЈА?

Јасно е дека Бугарија има голема потреба да склучи мир, како впрочем и Турција, Австро-Унгарија или Германија. Бугарите посакуваат мир од следните причини:

1. Тие ги постигнаа своите цели со војната. Ги окупираа сите територии што сакаат да ги сочуваат. Иако го изгубија Монастир³, тие сметаат дека поседуваат сосема доволно адути за да можат во замена да го добијат овој град, на кој му придаваат големо значење. Селаните од Бугарија, обични луѓе, не можат да разберат зошто војната продолжува, и покрај тоа што Бугарија освои сè што посакуваше.
2. Тие страдаат од недостаток на прехранбени производи, чии цени се многу високи.
3. Владата стравува дека руската револуција може да предизвика кај народот и армијата револуционерно движење, како и движење против династијата.

³ Станува збор за градот Битола.

Значи, од теоретска гледна точка можно е да се склучи одвоен мировен договор со Бугарите. Нема да ги задржи ниту една скрупула да го направат тоа. Иако има Германци во главните штабови на Армијата, тие не се присутни помеѓу командантите на дивизиите, на бригадите или на региментите. Ако Владата има желба, таа ќе може да склучи одвоен мировен договор.

Доколку е можен ваков мир и во практиката, сојузниците би имале многу предности од тоа: би ги обновиле директните комуникации со Русија, потполно би ја одвоиле Турција од нејзините сојузници и без тешкотии би ја принудиле да склучи мир, бидејќи од сите наши непријатели таа се наоѓа во најтешка состојба. Со тоа сојузниците би имале двојна корист, бидејќи таквата состојба за кратко време би предизвикала крај на војната и би ги уништила германските надежи во Ориентот.

Дали ваквиот мир е практично остварлив?

Пред сè, треба да истакнеме дека мировниот договор со Бугарија би ги имал сите свои предности само доколку Бугарија се обврзе да ги затвори своите граници за каков и да е германски транспорт кон Турција. Од наша страна, тој услов би бил *sine qua non*.

Кои услови би биле прифатливи за Бугарија? Бугарија, веројатно, без проблеми би се откажала од териториите што му припаѓаа на Кралството Србија пред 1912 година. Сепак, таа би побарала една тесна територија што би ѝ овозможила директна врска со Унгарија, на запад од Оршова, но се сомневаме дека таа би инсистирала на тоа, особено доколку реши да ги напушти своите досегашни сојузници, кои сигурно ќе ѝ замерат за тоа.

Што се однесува до Романија, Бугарите ќе ја побараат целата територија на Добруџа, но без многу дискусии ќе се задоволат со границите од 1912 година, т.е. ќе ја вратат територијата населена претежно со Бугари, која мораа да ѝ ја препуштат на Романија со Букурешкиот мировен договор. Романците, од нивна страна, ја сакаат оваа територија само од безбедносни причини: тие би се задоволиле со потпишувањето дополнителна клаузула со што ќе се гарантира дека ниту едно утврдување нема да биде изградено во овој регион, помеѓу другото и во Силистрија, а тоа без проблем би било прифатено од Бугарите.

Големата тешкотија е прашањето на Македонија. Бугарите сакаат да ја имаат цела Македонија, заедно со Скопје. Нивната северна граница би била Шар Планина, зад која тие отсекогаш признавале дека живее српско и албанско население. На запад тие би ја прифатиле границата на реката Дрим и Охридското Езеро, западно од која би била самостојна Албанија управувана од Есад-паша. Можеби би се задоволиле со линијата прифатена со Српско-бугарската Конвенција од 1912 година, според која тие на Србите им ги отстапуваа териториите на север и на запад од линијата која тргнуваше од точката на спојување на границите помеѓу Србија, Бугарија и Турција, а завршуваше на Охридското Езеро помеѓу градот со истото име и градот Струга. Но, оваа линија е вештачка, таа не одговара на ниту една географска и етничка реалност. Како било делење на Македонија би претставувало извор на идни конфликти и би ја спречило пацификацијата на Полуостровот и никој не би бил задоволен, ни Србите, ни Грците, ни Бугарите.

Србите се непопустливи кога станува збор за Македонија. Иако границите од Букурешкиот мировен договор се апсурдни од сите гледни точки, тие бараат да ги вратат истите граници. Тие знаат дека Македонија не е српска, но дека без поголеми тешкотии ќе биде посрбена по неколкугодишна окупација, бидејќи по толку измачувања, таа посакува само добра администрација што ќе ѝ обезбеди мир и богатство. Од тие причини Србите по никоја цена не сакаат да се откажат од неа. Би било многу тешко да се вразумат во врска со ова прашање, дотолку повеќе што компензациите што би можеле да им ги ветице во Босна и Херцеговина и во Хрватска, не би можеле да им ги дадеме веднаш, а за Балканците иднината има малку значење, единствено се зема предвид сегашноста - овие млади и амбициозни народи знаат само за големи желби но не и за долгорочни надежи. Ако на Бугарите им направиме отстапки во Македонија, па дури и делумни, не би требало да се зачудиме Србите да се обидат да склучат одвоен мир со Австрија и да станат наши непријатели, во најмала рака виртуелни. Таа последица треба да се земе предвид, доколку не сакаме да бидеме изненадени.

Србите во никој случај не сакаат да ја отстапат Македонија, ниту цела ниту дел од неа. Бугарите, освен ако бидат потполно поразени, нема да склучат мир што нема да им ја обезбеди Македонија. Се наоѓаме пред една таква контрадикторност. Да не се лажеме дека ќе ја надминеме со тоа што на Бугарите ќе им понудиме компензации во Тракија, бидејќи тоа ги интересира само во втор план. На ваквата понуда тие би реагирале како и некој Французин на кого би му кажале : „Нема да ги добиете Алзас и Лорен, но земете ја Каталонија“.

Дали тоа значи дека оваа контрадикторност е непоправлива?

Да истакнеме, пред сè, дека и Србите и Бугарите со иста жар посакуваат да го поседуваат Солун. Природен, потребен и единствен излез на море за сите балкански народи. Дobar мир на Балканот е оној мир што може да обезбеди слободен пристап на Солунското пристаниште за Србите, за Бугарите и за Романците. Тоа е неопходен услов за траен мир на Балканот. Да не веруваме дека Србите ќе се задоволат со излез на Јадранското Море, ниту пак Бугарите со пристаниште како Кавала. Солун е вистинската привлечна точка и затоа неговото поседување ни дава голема моќ. Сè додека го држиме Солун, го имаме в раце Балканот и имаме мошне моќно и привлечно средство за притисок. Да се чуваме од тоа да го напуштиме!

За сите овие тешкотии има само едно можно решение: самостојност на Македонија во нејзините историски и географски граници, кои се приближно исти со оние прикажани на картата во прилог : т.е. на север Шар Планина и планините што ја формираат котлината на Пчиња; на запад долината на Дрим и Охридското Езеро; на југ линијата што од езерото Малик до изворите на Охридското Езеро ја формира долината на реката Малик; на исток Родопските планини. Македонија има свој историски и етнички идентитет. Нејзиното население е мешано: Словени, Македонци, Турци, Грци, Власи, Албанци, Евреи итн... Доминантното население е словенско. Овие Словени, всушност, не се ниту Бугари ниту Срби, но бугарската пропаганда прва почна да развива

национално чувство кај нив. Македонското население, толку измачено во последните дваесет години, со радост би се приспособило на автономија гарантирана од сојузните сили. Жителите на Солун, кои живеат исклучиво од трговија, би биле особено задоволни од ваквото решение, кое ќе овозможи Солун да се претвори во слободно пристаниште за целиот западен дел на Полуостровот.

Пред 1912 година Бугарите бараа автономија за Македонија, па можеме да ги потсетиме на нивните некогашни желби. Србите го одбиваат ова решение, но можеме да им се спротивставиме со аргументот за правата на народите. Во Соединетите Американски Држави живеат многу Македонци што се нарекуваат Бугари и кои, во секој случај, не сакаат да бидат Срби и од кои можеме да побараме поддршка и сведоштво за тоа. Што се однесува пак до Грците, сметаме дека по нивното неодамнешно однесување кон нас и кон Србите не треба да се води многу сметка за нивните протести. Впрочем бесмислено е Солун да им се додели на Грците, кои веќе имаат премногу пристаништа: Солун, со граница што ја лимитира неговата трговија на зона од 60 км, е осуден на брза пропаст. На Венизелос ќе му се спаси честа доколку му се додели Кипар и неколку острови, како скап подарок за претседателот на грчката република. Полуостровот Халкидики, населен со Грци, со езерата е јасно одвоен од Македонија и без проблеми може да остане грчки. Се разбира дека правата на грчкото население и нивниот јазик ќе бидат сочувани во Македонија. Окупацијата на Македонија од страна на сојузниците, која би продолжила што е можно повеќе и која би ги содржела сите домени на политичкото и економското управување на земјата, би го гарантирала почитувањето на сите права.

Подоцна, можеби, кога Бугарите ќе се ослободат од нивната странска династија, би можело да се размислува за некоја широка балканска конфедерација со Солун како главен град, а независна Македонија како центар на сите интереси. Тоа е единствениот начин да се дојде до конечен мир на Балканскиот Полуостров. Во сите овие мали земји, народите ќе се согласуваат полесно од нивните кралеви. Оваа сојузна балканска држава можеби и не е толку далечен сон.

Во секој случај, ни се чини дека самостојноста на Македонија е единствениот начин до одредена мера да се смири оправданата чувствителност на Србите, со огромната заедничка предност за сите сојузници да склучат мир со Бугарите.

За да се натераат Србите да прифатат ваква жртва, која е неопходна за општо добро, би било корисно да им се забележи дека неодамнешните воени заговори се доказ дека за нив е најдобро што побрзо да се вратат во нивната татковина.

Доколку сојузниците успеат да го решат тешкиот проблем со Македонија и да склучат мир со Бугарија, тогаш би било можно да се обидеме да добиеме уште повеќе и да ја наведеме Бугарија да ни помогне, барем со тоа што ќе ни дозволи слободно да минуваме низ нејзината територија и брзо да ги победиме Турците. Не би имало никакви проблеми да им се даде линијата Енос-Мидиа, предвидена со Лондонскиот договор, па дури и да се премине преку таа линија

и да ѝ се овозможи на Бугарија да дојде до Родосто⁴ на Мармара.

Добро е да се потсетиме дека Бугарија е сиромашна земја, чии долгови ја ставаат во зависност од добрата волја на Германија. Неколку милијарди дадени на Бугарија за да ги обнови своите финансии ќе ни бидат заштеда доколку војната се скрати само за еден месец. Овие трошоци, распределени меѓу сите големи сојузници заедно со Америка, ќе бидат мали, а користа би можела да биде многу значајна. Парите на Балканот се фактор, чија голема ефикасност никогаш не смее да се заборави.

⁴ Во документот не е јасно прецизирано дали станува збор за островот Родос или пак за некој друг локалитет.

